НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА УНСС (4) 2026, АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО УНСС
ISSN (online): 2534-8957; ISSN (print): 0861-9344; https://rp.unwe.bg
DOI: https://doi.org/10.37075/RP.2026.4.04

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА БЪЛГАРСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ: ПОЛИТИЧЕСКО УЧАСТИЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ КОНФЛИКТИ

Симеон Асенов[1]
e-mail: sasenov@unwe.bg

Резюме

Статията изследва ниските нива на политическо участие и институционалните конфликти в българската демокрация, които се проявяват устойчиво в условията на настъпилата продължителна политическа криза 2021 – 2025 г. Защитава се тезата, че ниската степен на политическо участие на гражданите в парламентарни избори и институционалните конфликти са резултат както от загубата на обществена подкрепа и легитимност за партиите и институциите, така и от вътрешен процес на делегитимиране на самите институции, породен от техните действия и взаимоотношения.

Ключови думи: криза на демокрацията, политическо участие, избори, партии, институционални конфликти

JEL: F59, H19

Увод

Проблемът за възникването и развитието на различни кризисни процеси в съвременната демокрация не е нов. За първи път той е забелязан в средата на 1970-те години в западната политическа наука (Crozier, Huntington, Watanuki, 1975) и бързо се превръща в една от най-широко обсъжданите и дискутирани теми в политологичните изследвания. Политическите преходи към демокрация на страните от Централна и Източна Европа след 1989 г. подхранват с нови емпирични данни и примери неговото развитие и задълбочаване. Изследванията върху кризата на представителната демокрация в последните две десетилетия констатират задълбочаващи се негативни симптоми и проблеми за демократичния процес. Сред тях най-често се посочват криза на партиите и политическото представителство, криза на демократичното участие, критично ниски нива на легитимност и обществено доверие към институциите, криза на убежденията – идеологически вакуум, който подхранва възхода на популистки, радикални политически проекти и

[1] Доцент, доктор, катедра „Политология“, факултет „Международна икономика и политика“, УНСС, ORCID: 0009-0009-2580-3970

харизматични лидери, криза на социалната и политическата връзка (Розанвалон, 2012; Крауч, 2012) и др.

Целта на настоящата статия е да постави акцент върху ниските нива на политическо участие[2] на гражданите в поредицата от предсрочни парламентарни избори и институционалните конфликти в българската демокрация, които се проявяват устойчиво в условията на настъпилата продължителна политическа криза 2021 – 2025 г. Те пораждат кризисни процеси, които силно делегитимират и дискредитират парламентарния режим на управление в България. За първи път се проявяват непознати до този момент демократични дефицити при функционирането и взаимодействието на държавните институции в ситуация на политическа криза. Този въпрос е недостатъчно научно анализиран и проучван към момента от българските учени. В методологично отношение настоящото изследване съчетава анализ на изборни резултати, нормативни и институционални актове, решения на Конституционния съд и емпирични данни от национални и международни сравнителни изследвания. Защитава се тезата, че ниската степен на политическо участие в парламентарните избори и засилената институционална конфликтност е резултат както от загубата на обществена подкрепа и легитимност за партиите и институциите, така и от вътрешен процес на делегитимиране на самите институции, породен от техните действия и взаимоотношения. В резултат на това все повече се губи възможността за поддържане на политическа стабилност и доверие между управляващи и управлявани. В ограничения обем на настоящото изследване ще бъдат засегнати някои аспекти свързани с: 1) ролята на институциите в прехода към демокрация; 2) политическото участие и отношение на гражданите към изборите и партиите; 3) проявите на институционални конфликти във функционирането и взаимодействието между демократичните институции по време на политическата криза.

Проблемът за демократичната консолидация в „новите демокрации“ от Централна и Източна Европа

Съвременната демокрация се основава на широката подкрепа и ангажираност на гражданите към политиката и действията на избраните от тях представители в конституционно установените институции. Участието на гражданите в избори е в основата на демократичния процес. Демокрацията е стабилна, когато има легитимно формирани институции, които поддържат стабилността и подкрепата за демократичния режим. Според Робърт Дал

[2] Политическото участие е комплексна категория и има различни форми на проява. В настоящата статия то следва да се разбира в тесен смисъл – под формата на участие на гражданите на парламентарни избори за изследвания период (2021 – 2025 г.) – б.а.

демокрацията изисква трайно установени и работещи институции (Дал, 1999, с. 87-88), чрез които властта се разсредоточава, балансира и контролира сред множество субекти и структури в демократичното общество. По този начин се избягва възможността за концентриране на властта в ръцете на една политическа институция, група или субект и появата на авторитарни тенденции и практики в управлението. Чрез стриктното спазване на конституционно установеното разделение на властите и дейността на различните свои институции демокрацията е функционално жизнена и може успешно да преодолява кризисни състояния и конфликти.

България е част от т. нар. „трета вълна“ държави извършили преход към демокрация. В транзитологията се поддържа, че последният етап на прехода, с който той приключва, е този на консолидация на демокрацията. Той предполага трайно изградено обществено доверие към политическите институции, установяване на стабилност и правов ред, икономическа и социална сигурност, отсъствие на субекти, които искат да променят системата (Драганов, 2004, с. 125).

Според изследователите на политическите преходи Х. Линц и А. Степан в „новите демокрации“ от Централна и Източна Европа времето необходимо за консолидация на демокрацията е по-продължително в сравнение с другите европейски общества. В повечето случаи след като демократичният преход е приключил, все още има много условия които да се изпълнят и поведения и навици, които да се възпитат, преди демокрацията да се счита за консолидирана и приемана за „единствената игра в града“. За общественото мнение тя е такава, когато голямото мнозинство от него, дори в условията на широки икономически трудности и дълбоко недоволство, държи на убеждението си, че демократичните институции и процедури са най-подходящия начин за управление на обществения живот (Linz, Stepan, 1996, pp. 5-6).

Проблематичен остава въпросът за края на прехода и функционалната ефективност на демократичните принципи и практики. В своята известна статия „Краят на парадигмата на прехода“, Т. Кародърс излага тезата за т. нар. сива зона, в която попадат някои държави от третата вълна на демократизация, включително България. Те страдат от сериозен демократичен дефицит, който е белязан от присъствието на два политически синдрома: на безпомощния плурализъм (feckless pluralism) и на политиката с една господстваща сила (dominant-power politics). Общият им знаменател е в слабото представяне на гражданските интереси, ниската степен на политическо участие, редовно нарушение или заобикаляне на законите от страна на политиците и държавните служители, провеждане на избори със съмнителна легитимност, ниско обществено доверие в партиите и държавните институции, изключително неефективни институционални действия от страна на управляващите. Авторът

обобщава, че независимо от навлизането в етапа на консолидация, тези страни далеч не са постигнали добре функциониращa демокрация и не изглежда да постигнат кой знае какъв демократичен напредък. Въпреки наличието на всички формални белези и критерии за демократичност, демокрацията остава повърхностна и слаба (Кародърс, 2003, с. 22-24).

Посочените теоретични аспекти и оценки относно натрупване на демократичен дефицит в такива страни обяснява, че консолидацията на демокрацията при тях не е нито завършена, нито еднопосочна. Това се отнася и за демокрацията в България. В международни сравнителни изследвания, които използват различна методология за оценка, страната се определя като „полуконсолидирана“[3] и „дефектна“[4] демокрация. Това състояние може да доведе до различни по характер и дълбочина политически кризи, институционални конфликти или авторитарни тенденции, които силно ерозират и делегитимират демократичния ред. Такава ситуация се развива в българската демокрация в условията на настъпилата продължителна политическа криза 2021 – 2025 г. Ниското обществено доверие към демократичните институции, както и техните действия и взаимоотношения са основните причини за системно проявяващите се политическа нестабилност и институционални конфликти в българската политика.

Политическото участие: отношение към изборите и партиите

В последните години в българската демокрация се проявяват и засилват редица тревожни симптоми свързани с изборния процес, състоянието на партиите и демократичната легитимност на институциите. Обществеото доверие към институциите в анализирания период спада до критично ниски равнища.

Таблица 1: Обществено доверие към институциите в България[5]

Институция	2021 г.	2022 г.	2025 г.
1	2	3	4
Президент	52%	54%	46%
Народно събрание	10%	9%	14%

[3] Според данни на Freedom House индексът на демокрация в страната за 2024 г. е 4,54 (максималната стойност на индекса е 7) (Freedom House, 2024).

[4] Според данни на Economist Intelligence Unit индексът на демокрация в страната за 2024 г. е 6,34 (максималната стойност на индекса е 10) (The Economist Group, 2024).

[5] Посочените проценти включват отговори „напълно се доверявам“ и „по-скоро се доверявам“

Продължение

1	2	3	4
Правителство	24%	16%	24%
Съд	30%	28%	23%
Прокуратура	18%	19%	19%
Политически партии	13%	11%	11%

Източник: Институт „Отворено общество – София“ (2025).

Могат да се посочат и аргументират следните основни причини и негативни практики, които ерозират демократичното доверие и подкрепа на гражданите към изборите и партиите.

На първо място, легитимността на демократичните институции се определя от широкото политическо участие на гражданите в изборния процес. Избирателната активност на последните няколко парламентарните избори е средно около 40%. Участието на българските граждани в избори драстично се свива. Демокрацията предполага управление на мнозинството. Когато политическите мнозинства, които излъчват правителствата се формират от все по-малък брой гласуващи, легитимността на политическите институции и управляващите е ниска и може да бъде оспорвана и поставяна под съмнение.

В следващата таблица е направен подбор на резултатите от три парламентарни избора в последните пет години, които формират краткотрайни редовни правителства. За сравнение са дадени и резултатите от последните избори излъчили редовно правителство (през 2017 г.), преди настъпване на политическата криза от 2021 г.

Таблица 2: Участие на парламентарни избори (2017 – 2025 г.)

Показатели	**Избори за 44 ОНС 26.03.2017 г.**	**Избори за 47 ОНС 14.11.2021 г.**	**Избори за 49 ОНС 02.04.2023 г.**	**Избори за 51 ОНС 27.10.2024 г.**
Избирателна активност, %	54,07%	40,23%	40,69%	38,94%
Общ брой гласували	3 682 493	2 670 923	2 683 606	2 568 992
Действителни гласове	3 513 419	2 658 503	2 638 024	2 434 761

Източник: Съставена от автора по данни на ЦИК

Второ. На фона на спадащите нива на политическо участие на избори, предизборните кампании и изборният процес в страната са съпътствани от множество незаконни по своя характер дейности и практики. Купуването на гласове и т. нар. контролиран вот продължават да се практикуват и имат трайно присъствие в българските избори. Проведените наскоро частични избори за Общински съвет в община Пазарджик потвърждават тяхното присъствие и дискредитират фундаменталното значение и функции на изборите (Милчева, 2025).

Трето. Особено тревожен симптом е тенденцията за оспорване и съмнение в законността и честността на парламентарните избори. За първи път сме свидетели на прецедент след такова искане Конституционният съд да излезе с решение[6] за влизане и парламентарно представителство в Народното събрание на още една партия, която поради неправилно отчитане на изборните резултати е останала под установената изборна бариера от 4% за влизане в състава на 51 ОНС.

Четвърто. Направените промени за реформиране и усъвършенстване на изборното законодателство са неработещи, неефективни и непоследователни. Въпреки въведените нови елементи и изменения, сред които гласуване с възможност за преференции, позиция „не подкрепям никого“, задължително гласуване и др., дефектите, проблемите и недостатъците в изборния процес продължават. Въведеното задължително машинно гласуване, проблемите около неговото прилагане и последвалата промяна за упражняването му по желание на самия избирател, допълнително засилват общественото недоверие към изборите.

Тези оценки се подкрепят и от проведени национални и международни сравнителни изследвания за доверието и честността на изборите. Според социологическо проучване на агенция „Мяра“, проведено след провеждането на изборите за 51 ОНС и последващото решение на Конституционния съд за преразпределение на парламентарното представителство на партиите, 63,2% от запитаните дават отговор „изборите по-скоро не бяха свободни и честни“, 16,5% отговарят „по-скоро бяха свободни и честни“ и 20,3% са с отговор „не мога да преценя“. Данните от проведено международно сравнително изследване на Gallup World Poll за 2023 г. показват, че едва 10% от българите имат доверие в честността на изборите (Zapryanova, Tonkov, 2024). В сравнение с останалите европейски държави, равнището на доверие е едва една трета от това в страната с второто най-ниско ниво на доверие в изборите в рамките на Европейския съюз – Румъния (30%), и е повече от шест пъти по-ниско от медианната стойност за ЕС (62%).

[6] Решение №1/13.03.2025 г., по к.д. №33/2024 г., обн. ДВ бр.22/15.03.2025 г. (б.а.).

В последните десетилетия редица автори поддържат, че партиите стават по-откъснати от обществото и гражданите, поради което за да поддържат своята дейност стават все по-зависими от държавата. Този процес е известен като картелизиране на партиите. Преобръща се тяхната възлова роля в демократичния процес – те не са посредник между гражданското общество и политическите институции, а самата държава се явява посредник между гражданите и партиите (Катц, Меър, 2007, с. 172-174). В резултат се констатира значително отслабване на представителната функция на партиите, която води до криза на политическото представителство. Наред с това, днес са налични многобройни алтернативни канали за политическо посредничество, които ги „изтласкват“ от ролята на незаменим посредник между гражданите и държавата.

В този контекст причините за ниските нива на доверие към партиите и политическото представителство в България са комплексни. Те имат и национални специфики, свързани с резултатите от демократичния преход. Състоянието на партиите може да се представи синтезирано в следните обобщения (Канев, 2014, с. 229-268).

Първо, българските партии нямат широка социална база и корени в обществото. Опират се главно на твърдите ядра от активисти, които преследват постигане на собствена политическа кариера. Отсъстват работещи идеи и стратегии за разширяване на влиянието и връзките на партиите с гражданите и обществото.

Второ, партиите са обвързани незаконно чрез съвместни финансови и други бизнес интереси с икономически субекти и част от медиите. Влошава се медийната среда и се обезценява ключовата роля на медиите като коректив на властта в демократичното общество. В общественото съзнание нараства чувството за отсъствие на правила, ред и върховенство на закона, което отчуждава хората от политиката и ерозира демократичната легитимност и подкрепа за партиите и държавните институции.

Трето, в партийната система непрекъснато навлизат нови партии, главно радикално десни и популистки партии. Популистките похвати и инструменти за въздействие се прилагат в различна степен от всички български партии. В резултат се наблюдава висока електорална волатилност и кризисно състояние на партийната система, без ясно оформени системни характеристики.

Четвърто, налице е ниска степен (а в някои случаи и пълно отсъствие) на вътрешнопартийна демокрация в партиите. Това състояние поражда междуличностни конфликти, капсулира партийните организации и ограничава каналите за привличане и включване на по-широки социални групи от граждани към партийната дейност.

Пето, остават неразрешени и се задълбочават проблемите и практиката на нелегитимното партийно финансиране. Парламентарно представените партии продължават да избягват въпроса за сериозна реформа и нов подход към финансирането на политическата дейност.

Шесто, състоянието на партиите рефлектира върху абстенционизма и силната променливост на партийните предпочитания на българските избиратели. Те водят до силна неустойчивост и фрагментация на партийната система, влошено качество и нисък относителен дял на политическо представителство на управляващите партии и коалиции.

Таблица 3: Представителност на управляващите партии/коалиции (2017 – 2025 г.)

	44 ОНС	**47 ОНС**	**49 ОНС**	**51 ОНС**
Управляваща партия/коалиция	ГЕРБ+ОП	ПП+БСП+ ИТН+ДБ	ГЕРБ-СДС+ ПП-ДБ	ГЕРБ-СДС+БСП+ ИТН+(ДПС-НН[7])
брой гласове	1 465 805	1 357 698	1 290 993	1 272 319
дял от действителните гласове, %	41,72%	51%	48,94%	52,26%
дял от всички избиратели, %	21,44%	20,37%	19,5%	19,22%

Източник: Съставена от автора по данни на ЦИК

Очертават се следните обобщаващи изводи относно актуалното състояние на политическото участие и отношение на българските граждани към изборите и партиите. Първо, в българските избори устойчиво присъствие имат различни възможности и канали за манипулации, нарушения и незаконни практики, които дискредитират изборните резултати и отблъскват гражданите от участие в избори. Второ, налице са тревожни симптоми за откъсване на връзките между партии и граждани. Трето, необходими са мерки за подновяване на социалната основа на политическото представителство на гражданите в парламентарната институция.

[7] Партия „ДПС-Ново начало“ подкрепя правителството и излъчилата го коалиция (която няма парламентарно мнозинство) без да участва в коалиционното споразумение с другите партии за общо управление и в кадровия състав на правителството (б.а.).

Институционални конфликти в демократичните институции

Функционирането на демократичните институции е второто измерение за анализ и оценка на състоянието на българската демокрация. След проведените избори за 45 ОНС парламентът у нас е основен източник на институционални конфликти и кризи, които водят до блокиране функционирането на държавните институции и конституционния модел на управление. Институционалният конфликт в случая се дефинира и проявява като продължително блокиране, приемане на решения в явно противоречие с конституцията или невъзможност за попълване на състава и упражняване на конституционните функции на един или няколко държавни органа, което води до трайно оспорване на тяхната легитимност. Този проблем е нов и има траен характер. Неговото разрешаване е от ключово значение за стабилността на парламентарното управление и доверието към демократичния процес. За по-малко от четири години (2021 – 2024 г.) са произведени шест поредни предсрочни парламентарни избора. За първи път от началото на демократичния преход има поредица от новоизбрани парламенти, които не могат да формират парламентарни мнозинства и редовни правителства. В настъпилата дълбока политическа криза управляващите до този момент партии са „извадени“ от достъпа до властови ресурси и участие в управлението. От друга страна, новите парламентарно представени партии (Има такъв народ, Продължаваме промяната, Български възход, Възраждане) не получават силна електорална подкрепа и не могат да формират стабилни коалиционни мнозинства за общо управление. Съгласно конституцията управлението на страната се осъществява месеци наред от служебни правителства назначавани от президента, което отново е безпрецедентно ново явление в българския политически живот до тогава.

Формирането на идеологически и ценностно несъвместими и прикривани (не)коалиционни парламентарни мнозинства (определяни от самите партии като „сглобка“) и правителства от 47, 49 и 51 ОНС и техните действия са опити за преодоляване на политическата криза. Те се вписват в изложената концепция за картелизиране на партиите и техният стремеж да оцеляват чрез ресурсите на държавата. Определени партии и политически фигури се стремят да овладеят и контролират демократичните институции „отвътре“, с цел запазване на властови ресурси и непрекъснато участие в управлението. Оттук намира силна опора и тезата за „завладяната държава“, чиито израз е концентрирането на властта в малък кръг от хора и неформални структури с корпоративни и лични интереси. В хода на този процес действията на ad hoc формираните аморфни и преследващи такива цели парламентарни мнозинства водят до системната проява на дълбоки институционални конфликти. Те делегитимират демократичния процес и установените баланси в разде-

лението на властите в конституционно установения парламентарен модел на управление. По този начин политическата криза се пренася от полето на институциите в полето на конституционното правосъдие. Ще аргументираме това твърдение в следните посоки.

Първо, възпроизвежданите след всеки парламентарен избор силна фрагментация, остро противопоставяне и непреодолими червени линии между партиите в Народното събрание силно затрудняват и дори блокират работата на парламента. Те водят до невъзможността да се приемат решения, необходими за нормалната работа и на редица други институции. Тези решения са свързани с: 1) попълването на техния кадрови състав; 2) изпълнението на техните функции и правомощия. Липсата на диалог и разбиране между парламентарните партии влияе и върху невъзможността да се постигне съгласие за попълване на състава на институциите с изтекъл конституционно определен мандат. Отлагането и отсъствието на такива, изисквани от конституцията, парламентарни решения, основателно поставя под съмнение легитимността и решенията на държавни органи, които функционират при изтекъл мандат или непълен кадрови състав. Примерите с главния инспектор и инспекторите към Инспектората на Висшия съдебен съвет (ВСС) и състава на парламентарните квоти в двете колегии на ВСС са красноречиви.

Силните политически разделения и конфликти между парламентарните партии пораждат институционални конфликти и спорове между законодателната власт и другите власти, които се отнасят за решаване в полето на конституционното правосъдие. Силно нараства броя на образуваните конституционни дела с искове, внасяни от всички държавни институции, които имат това право. Според участниците и предмета на образуваните конституционни дела могат да се обособят и типологизират следните институционални конфликти.

- Институционални конфликти законодателна – изпълнителна власт.
- Институционални конфликти съдебна власт – политически институции.
- Институционални и политически конфликти за противоконституционност на актове на Народното събрание и на президента за избиране и назначаване на кандидати за държавни длъжности (Асенов, 2022).

Ще приведем следните няколко примера в трите групи институционални конфликти. Те подкрепят нашата теза за делегитимиране на самите институции, които със своите решения и конфликтни взаимоотношения нарушават конституцията и изпълнението на своите конституционно определени функции.

Таблица 4: Институционални конфликти и решения в нарушение на Конституцията

	№ и предмет на образуваното к.д. Сезиращ субект	**Решение на КС по к.д. Последици**
	1	2
1.	к.д. №8/29.04.2021 г. Искане за противоконституционност на **решение на Народното събрание** от 22.04.2021 г. за налагане на мораториум върху определени действия на държавните органи (обн. ДВ., бр. 34/23.04.2021 г.). Група народни представители от 45 ОНС	Решение №10/28.09.2021 г. Обявено за противоконституционно. - Недопустимо е с решение на НС да се ограничават конституционно определени функции и правомощия на други държавни органи (в случая на правителството).
2.	к.д. №10/04.05.2022 г. Искане за противоконституционност на **решение на Народното събрание** за осъществяване на дейностите по поддръжка на републиканската пътна мрежа от Агенция „Пътна инфраструктура“ (обн., ДВ., бр. 32/26.04.2022 г.). Група народни представители от 47 ОНС	Решение № 15/28.11.2022 г. Обявено за противоконституционно. - Нарушени са основни конституционни принципи и са иззети правомощия на изпълнителната власт от страна на законодателната.

Продължение

	1	2
3.	к.д. №17/05.08.2021 г. Отправяне на **тълкувателен въпрос:** В правомощията на министъра на правосъдието ли е да прави предложение за предсрочно освобождаване на председателите на ВКС, ВАС и главния прокурор пред ВСС? (във връзка с чл.130в от Конституцията). Съставът на ВСС не е допуснал отправено искане на министъра на правосъдието за освобождаване на главния прокурор. Министерският съвет (служебно правителство)	Решение №1/08.02.2022 г. - В компетенциите на министъра на правосъдието е включена такава възможност и той може да я упражнява.
4.	к.д. №18/16.08.2021 г. Искане за противоконституционност на **Указ №129/10.05.2021 на Президента на РБ** за назначаване на служебно правителство, в частта в която за служебен министър на икономиката е назначен Кирил Петков (обн. ДВ., бр. 39/12.05.2021 г.). Група народни представители от 46 ОНС	Решение №16/27.10.2021 г. Обявен за противоконституционен в частта за назначаване на служебен министър на икономиката. - Тази част от указа е противоконституционна поради наличието на двойно гражданство на служебния министър на икономиката към момента на неговото назначаване от президента.
5.	к.д. №4/07.03.2022 г. Искане за противоконституционност на **решение на Народното събрание** от 09.02.2022 г. за избиране на председател на КЕВР (обн. ДВ., бр. 13/15.02.2022 г.) Група народни представители от 47 ОНС	Решение №8/21.07.2022 г. Обявено за противоконституционно. - Избраният кандидат не е отговарял на съществуващите изисквания в Закона за енергетиката за заемане на длъжността председател към момента на избора.

Източник: Съставена от автора по данни от сайта на КС

Второ. Сериозно нараства институционалният конфликт между парламент и президент в политическия процес. Серията от служебни правителства, назначавани в резултат на политическата криза, оформя нагласата за ограничаване на конституционните правомощия на президента в това отношение. Промяната на Конституцията в края на 2023 г. (ЗИДКонст., ДВ., бр. 106/22.12.2003 г.) от ситуативно формирано квалифицирано мнозинство в състава на 49 ОНС, силно ограничава това президентско правомощие до малък списък от лица на държавни длъжности, измежду които той може да назначи само министър-председател. В последните месеци парламентарното мнозинство в 51 ОНС приема решения, свързани с ограничаване на президентските правомощия относно съгласуването при назначаване на ръководителите на службите за сигурност, със статута на неговата охрана и сигурност, с президентската администрация и др. Честото упражняване на президентско вето върху законодателните решения на мнозинството допълнително внася напрежение и противопоставяне между двете институции в политическия процес. На фона на ниското доверие към парламента и партиите тези действия пренасочват повече обществено одобрение и доверие към президентската институция и държавния глава. По-съществено в случая е, че този институционален конфликт силно покачва недоверието на гражданите към парламентарната демокрация и подхранва амбиции и искания за промяна на формата на държавно управление.

Трето. Безпрецедентно по своя характер е състоянието на съдебната система, в която с отдавна изтекли мандати са членовете на ВСС, на Инспектората към ВСС и отсъства редовно избран главен прокурор. Според международното сравнително изследване на Gallup World Poll за 2023 г. доверието на българите в съдебната система е едва 17% и е най-ниското в страните от ЕС (Zapryanova, Tonkov, 2024). Когато гражданите смятат съдебната система за корумпирана и неефективна, това подкопава и тяхното доверие във върховенството на правото и дейността на държавните институции. Дейността на българската прокуратура и главния прокурор е сред непреодолимите червени линии, които правят невъзможно или крайно трудно общуването между българските политически партии в последните години. Крайните и непримирими позиции относно въвеждане на ефективен механизъм за контрол върху дейността на главния прокурор са ключов фактор за възникването и хроничната продължителност на конфликтите и кризата в съдебната система. Този въпрос неизменно присъства в политическия и обществен дебат и е постоянен източник на конфликти между политическите и институциите на съдебната власт.

В обобщение може да се направи изводът, че демокрацията у нас е далеч от своята консолидация и устойчивост. Кризисното състояние на институ-

циите силно подкопава нейната стабилност и функционална ефективност. Институционалните конфликти и кризи в последните пет години са резултат както от критично ниските нива на обществена подкрепа, така и от вътрешен процес на делегитимиране на самите институции, породен от техните действия и взаимоотношения. Това обстоятелство подхранва възможността за възникване на авторитарни тенденции в съществуващия управленски модел, а също така подхранва политически амбиции за промени в политическата система и конституцията.

Заключение

Българската демокрация навлиза в своето четвърто десетилетие. Настъпилата политическа криза показа редица потенциални институционални дефицити и конфликти в нейното практическо функциониране. В хода на политическия процес в последните години се проявяват тревожни симптоми и практики, които застрашават демократичната стабилност и консолидация.

Перспективите за изход от системната проява на институционални конфликти, които се развиват в парламентарното управление в изследвания период могат да се търсят основно в две посоки. Първата предполага комплекс от мерки за оздравяване и стабилизиране на партиите и доверието в изборите. Участието на гражданите в политиката е фундаментът на демокрацията. Политическата апатия и дезангажирането водят до съмнения относно истинската функционалност на демокрацията. Връзките на партиите с обществото и тяхното парламентарно поведение са ключови за връщане на доверието към парламента и неговата конструктивна работа. В това отношение днешните български партии не са на равнището на конституционно възприетия парламентарен модел на управление. Не е възможно да се реализира напредък в демократичната консолидация без по-широко политическо участие на гражданите и обновяване на политическото представителство.

Втората посока отвежда към периодично поставяния въпрос в публичното пространство за изменение на конституцията – от частични промени в установените механизми и баланси за взаимодействие между законодателна, изпълнителна и съдебна власт, до приемане на нова конституция или смяна на парламентарния режим. Преди всичко следва да се подчертае, че такава стъпка е възможна само с много висока степен на политическо съгласие и широка обществена подкрепа. В условията на институционална конфронтация и силно обществено и политическо разделение такова изменение е с висок риск за демократичния процес. Преодоляването на институционалните конфликти и кризисните процеси в българската демокрация следва да се мисли и реализира в рамките на действащата конституция.

Използвана литература

Асенов, С. (2022). Конституция и политически процес в България в условията на политическа криза: проблеми и предизвикателства. *Политически изследвания*, №1-2/2022. (Asenov, S., 2022, Constitution and Political Process in Bulgaria Amidst Political Crisis: Problems and Challenges. Political Studies, No. 1-2/2022).

Дал, Р. (1999). *За демокрацията*. Обсидиан. (Dal, R., 1999, *On Democracy*. Obsidian).

Драганов, Д. (2004). *Демокрацията (минало, настояще, бъдеще)*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (Draganov, D., 2004, Democracy (Past, Present, Future). St. Kliment Ohridski University Press).

Закон за изменение и допълнение на Конституцията. *ДВ*., бр. 106/22.12.2023. (Act Amending and Supplementing the Constitution. State Gazette, No. 106/22.12.2023).

Институт „Отворено общество – София“. (2025). *Обществени възприятия за върховенство на правото в България 2025 г.* (Open Society Institute – Sofia, 2025, Public Perceptions of the Rule of Law in Bulgaria *2025*). https://osis.bg/wp-content/uploads/2025/12/Върховенство-на-правото-Доклад-2025.pdf

Канев, Д. (2014). Партиите, партийната система и качеството на демокрацията. В: Канев, Д., Тодоров, А. (съст.). *Качество на демокрацията в България*. Изток-Запад. (Kanev, D., 2014, Parties, the Party System and the Quality of Democracy. In: Kanev, D., Todorov, A., (eds). The Quality of Democracy in Bulgaria. East-West Publishing House).

Кародърс, Т. (2003). Краят на парадигмата на прехода. *Разум*, №1/2003. (Carothers, T., 2003, The End of the Transition Paradigm. Razum, No. 1/2003).

Катц, Р., Меър, П. (2007). Надмощието на партиите в публичната власт. *Разум*, № 2/2007. (Katz, R., Mair, P., 2007, The Dominance of Parties in Public Power. Razum, № 2/2007).

Крауч, К. (2012). *Постдемокрация*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (Crouch, C., 2012, Post-democracy. St. Kliment Ohridski University Press).

Милчева, Е. (2025). Вотът в Пазарджик: това не са избори, а търговия с бъдеще. *Deutsche Welle*. (Milcheva, E., 2025, The Vote in Pazardzhik: Not an Election, but Trading in the Future. Deutsche Welle). https://www.dw.com/bg/vott-v-pazardzik-tova-ne-sa-izbori-a-trgovia-s-bdese/a-74330143)

Розанвалон, П. (2012). *Контрадемокрацията*. Изток-Запад. (Rosanvallon, P., 2012, The Counter-democracy. East-West Publishing House)

Социологическа агенция МЯРА. (2025). *Обществени нагласи около скандала с изборите*. (Sociological agency MYARA, 2025, Public attitudes

surrounding the election scandal). https://myara.bg/public-attitudes-scandal-election-1322/)

Crozier, M. J., Huntington, S. P., and Watanuki, J. (1975). *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*. New York University Press.

Economist Intelligence Unit. (2025). *Democracy Index 2024: What's wrong with representative democracy?* The Economist Group. https://rulesofactivism.com/wp-content/uploads/2025/03/Democracy-Index-2024.pdf

Freedom House. (2024). *Bulgaria: Nations in Transit 2024 country report*. https://freedomhouse.org/country/bulgaria/nations-transit/2024

Linz, J., Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transitions and Consolidations: South Europe, South America and Post-Communist Europe*. Johns Hopkins University.

Zapryanova, G., Tonkov, P. (2024). *No one trusts elections less than Bulgarians*. Gallup World Poll. https://news.gallup.com/poll/652433/no-one-trusts-elections-less-bulgarians.aspx

***

CURRENT PROBLEMS OF BULGARIAN DEMOCRACY: POLITICAL PARTICIPATION AND INSTITUTIONAL CONFLICT

Assoc. Prof. Simeon Asenov, PhD
Department of Political Science Faculty of International Economics and Politics University of National and World Economy
e-mail: sasenov@unwe.bg

Abstract

The article examines the low levels of political participation and institutional conflicts in Bulgarian democracy, which are persistently manifested in the conditions of the ongoing prolonged political crisis of 2021 – 2025. The thesis is defended that the low level of political participation in parliamentary elections and institutional conflicts are the result of both the loss of public support and legitimacy for parties and institutions, and an internal process of delegitimization of the institutions themselves, generated by their actions and relationships.

Keywords: crisis of democracy, political participation, elections, parties, institutional conflicts

JEL: F59, H19